

УДК 811.161.2'374.2'373.46:37.014.3

СИСТЕМНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ СУЧАСНИХ ТЕРМІНІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Марта Табака

*Львівський національний університет імені Івана Франка
кафедра українського прикладного мовознавства
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79001, Львів, Україна
тел.: 097 032 38 02
ел. пошта: tabakamarta26@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0000-1496-6576>*

Досліджено особливості системної організації термінів загальної середньої освіти. Конкретизовано поняття системності освітньої термінології. Визначено роль системності як ключової умови формування цілісної терміносистеми освіти. Проаналізовано тематичні групи як один із показників системності термінів. Виокремлено вісім тематичних груп сучасних термінів загальної середньої освіти, які відображають внутрішню структуру терміносистеми. Охарактеризовано зміни в системі сучасних термінів загальної середньої освіти в контексті освітніх реформ в Україні та європейської інтеграції.

Наведено приклади словникових статей, які містять визначення актуальних термінів загальної середньої освіти, та дефініції понять, які зафіксовані у законодавчих та нормативно-правових документах. Описано нові терміни загальної середньої освіти та оновлення значення багатьох усталених терміноодиниць.

Проаналізовано гіперо-гіпонімічні відношення як визначальні у формуванні системи сучасних термінів загальної середньої освіти. Наведено приклади гіперонімів та відповідних гіпонімів у кожній виокремленій тематичній групі. Відзначено ієрархічність системи термінів загальної середньої освіти.

Обґрунтовано важливість уніфікованості дефініцій термінів задля забезпечення усталеності терміносистеми. Розглянуто законодавчі та нормативно-правові документи як джерельну базу більшості словників термінів освіти та основний чинник стандартизації сучасних термінів загальної середньої освіти та визначник актуальності словникових дефініцій термінів освіти. Розглянуто лексикографічні видання як спосіб поширення, пояснення та систематизації офіційно закріплених понять загальної середньої освіти.

Ключові слова: загальна середня освіта, освітні реформи, сучасна термінологія сфери освіти, системна організація термінів освіти, системність освітньої термінології, словники термінів освіти, тематичні групи термінів загальної середньої освіти, гіперо-гіпонімічні відношення, ієрархічність системи термінів освіти, уніфікованість дефініцій термінів освіти.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ufl.2026.21.5168>

Формулювання проблеми. Терміни освіти відображають зміст освітніх реформ, суть прав й обов'язків учасників освітнього процесу, окреслюють нормативні вимоги та стандарти якості освіти. Розвиток національної освіти в контексті європейської інтеграції зумовлює інтенсивні зміни та оновлення терміносистеми загальної середньої освіти, що потребує ґрунтового теоретичного осмислення цих процесів.

У зв'язку з реформуванням освіти в Україні виникає потреба в упорядкуванні та систематизації термінів з метою забезпечити точність, однозначність та ефективність комунікації між усіма учасниками освітнього процесу. Терміни можуть функціонувати повноцінно лише в межах упорядкованої терміносистеми, у якій вони набувають структурної та логічної узгодженості.

Аналіз досліджень і публікацій. На думку А. Д'якова, Т. Кияк, З. Куделько, «термін може існувати лише як елемент терміносистеми, якщо під нею розуміти впорядковану сукупність термінів, які адекватно відтворюють систему понять теорії, що описують певну спеціальну сферу людських знань чи діяльності» [1 : 11].

Таке трактування підкреслює взаємозалежність терміна і системи, в якій він функціонує, поза системою термін утрачає свою логічну та змістову визначеність.

Л. Симоненко уточнює, що «термінологічна система є системою знаків, зміст і зв'язки якої замкнені межами однієї галузі знань» [12 : 15]. Таким чином терміносистема має внутрішню цілісність, обумовлену єдністю предмета опису та логічною структурою галузевих понять.

І. Ментинська наголошує, що термінна лексика відрізняється від загальнозвичиваної насамперед своєю системністю. Ця ознака проявляється через лексико-семантичні зв'язки, які відображають семантичні кореляції між різними терміноодинацями та зумовлені взаємодією їхнього лексичного та граматичного аспектів [4 : 39].

Л. Томіленко уточнює, що «дослідження термінології передбачає розгляд її не тільки як цілісного системного утворення, але й на рівні окремих елементів (частин) цілого, тобто в складі термінологічних підсистем, а в їхніх межах – відкритих об'єднань номінацій – тематичних груп. Підставою для виділення тематичних груп слугує поняттєвий (екстралінгвальний) принцип, а саме предметно-логічний зв'язок між поняттями, позначуваними словами тематичної групи» [18 : 42].

Виокремлення раніше не з'ясованих частин загальної проблеми. Актуальність наукової статті зумовлена відсутністю досліджень про системну організацію сучасних українських термінів загальної середньої освіти. У зв'язку з цим виникає потреба комплексно описати ці терміни: виокремити тематичні групи та охарактеризувати динаміку в контексті освітніх реформ в Україні та європейської інтеграції; показати гіперо-гіпонімічні відношення; обґрунтувати важливість уніфікованості дефініцій термінів.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – обґрунтувати системність сучасної української термінології загальної середньої освіти на рівні тематичних груп і підгруп, гіперо-гіпонімічних відношень між поняттями тематичних груп, визначити роль уніфікованості дефініцій у забезпеченні усталеності терміносистеми.

Виклад основного матеріалу. Термін завжди співвіднесений з відповідним поняттям у системі певної галузі науки, техніки чи іншої галузі людських знань [16 : 58]. Однією з основних ознак терміна є його системність, яка зумовлена функціонуванням у межах певної терміносистеми.

Саме системна організація надає терміносистемі властивості структурованості, ієрархічності та семантичної узгодженості, що дає змогу їй відображати логічні зв'язки між поняттями певної наукової сфери.

Термін може існувати лише як елемент системи, оскільки він відображає поняттєві зв'язки між явищами, законами, процесами, властивими певній науці чи сфері. Тому терміни не утворюють випадкової сукупності, а формують ієрархічно впорядковану систему, що відображає логічну структуру знань.

Одним із показників системності, як зазначає І. Кочан, є наявність тематичних чи лексико-семантичних груп [2 : 25]. Системність полягає в тому, що кожен термін функціонує не ізольовано, а у взаємозв'язку з іншими одиницями певної терміносистеми.

Внутрішню структуру певної терміносистеми найкраще відображають тематичні групи. І. Ментинська пропонує розглядати тематичні групи як «відкриті об'єднання номінацій, між поняттями яких наявний предметнологічний зв'язок. Кожна група таких термінів пов'язана спільними значеннєвими прикметами, за якими ці слова співвідносяться як складники тематичної цілісності» [4 : 40].

І. Сербрянська запропонувала 6 тематичних груп, а саме: 1) «Освіта»;

2) «Освітній процес»; 3) «Освітній менеджмент»; 4) «Здобувачі освіти»; 5) «Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники»; 6) «Заклади освіти» [13].

Тематичні групи сучасних термінів загальної середньої освіти також відображають основні розділи Закону України «Про повну загальну середню освіту» [10]: 1) «Загальні положення»; 2) «Доступність повної загальної середньої освіти»; 3) «Освітній процес»; 4) «Учасники освітнього процесу»; 5) «Заклад загальної середньої освіти та управління ним»; 6) «Забезпечення якості повної загальної середньої освіти»; 7) «Управління у сфері загальної середньої освіти»; 8) «Економічні відносини у сфері загальної середньої освіти»; 9) «Міжнародне співробітництво».

Узагальнюючи запропоновані класифікації освітніх термінів, пропонуємо виокремлювати такі тематичні групи термінологіки загальної середньої освіти:

1. Базові поняття та засадничі положення загальної середньої освіти, наприклад: *освіта, навчання, виховання, зміст освіти, інклюзивне виховання, повна загальна середня освіта, рівень освіти, система освіти, формальне навчання та ін.*

Ця тематична група охоплює терміни на позначення основних понять у сфері повної загальної середньої освіти, що визначають її сутність та функціонування. Тематична група базових понять і засадничих положень є фундаментальною частиною сучасної терміносистеми загальної середньої освіти. Вона відображає найбільш загальні, концептуальні характеристики сфери освіти, визначає логіку функціонування всієї системи освіти й забезпечує термінологічну єдність та міжгалузеву сумісність термінів.

Реформи української освіти, закріплені Законом України «Про освіту» (2017), призвели до суттєвої трансформації терміна *загальна середня освіта*. Раніше поняття трактувалось як *«цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності»* [7].

Під впливом екстралінгвістичних чинників термін оновив свою семантику: *«Повна загальна середня освіта - систематизована та передбачена відповідними державними стандартами сукупність результатів навчання і компетентностей, здобутих особою на рівнях початкової, базової середньої та профільної середньої освіти»* [10]. Визначення відображає зміну акценту повної загальної середньої освіти, який раніше робився на засвоєнні знань з окремих предметів, на розвитку компетентностей, необхідних для життя в сучасному світі. Така зміна свідчить про перехід від орієнтації на процес навчання до орієнтації на результати, забезпечення системності освіти, а також на відповідність новим стандартам.

У новому Законі України «Про освіту» (2017) до терміна *загальна середня освіта* додався компонент *повна*, що свідчить про завершеність та цілісність освітнього рівня, який включає всі три етапи шкільної освіти: початкова, базова середня, профільна середня.

2. Нормативно-правові поняття загальної середньої освіти, наприклад: *державний стандарт освіти, індивідуальна програма розвитку, освітня програма, навчальний план, професійний стандарт та ін.*

Нормативно-правові поняття посідають центральне місце в терміносистемі загальної середньої освіти, оскільки вони визначають правові засади організації, функціонування та розвитку освітньої сфери. Від чіткості й однозначності цих термінів залежить узгодженість освітньої політики, ефективність управління, а також

можливість побудови цілісної системи забезпечення якості освіти.

Реформування системи освіти в Україні суттєво вплинуло на зміст і структуру ключових нормативно-правових понять. У Законі України «Про загальну середню освіту» (1999), який уже втратив чинність, термін **державний стандарт загальної середньої освіти** трактувався як «зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на відповідному рівні загальної середньої освіти та гарантії держави у її досягненні» [7].

У сучасному законодавстві це поняття набуло значно ширшого змісту. Чинний Закон України «Про повну загальну середню освіту», який був прийнятий у 2020 році, фіксує нове визначення: «**Державні стандарти повної загальної середньої освіти** – документи, що визначають загальні обсяги навчального навантаження здобувачів початкової, базової середньої, профільної середньої освіти, вимоги до їх компетентностей і до згрупованих за відповідними освітніми галузями обов'язкових результатів навчання, яких вони мають досягти на відповідному рівні повної загальної середньої освіти» [10]. Таке трактування відображає перехід до компетентнісної моделі, що є одним із ключових аспектів освітньої реформи.

Важливою є заміна форми однини терміна **державний стандарт загальної середньої освіти** множиною. До реформування система шкільної освіти розглядалася як відносно єдиний, цілісний рівень. Хоч етапи (початкова, базова, старша школа) існували, але державний стандарт трактували як один норматив, який визначає загальні мінімальні вимоги до освіченості незалежно від ступеня навчання. Новий Закон України «Про освіту» (2017) закріпив автономність кожного етапу повної загальної середньої освіти, тому кожен рівень має власний державний стандарт, тобто три окремі документи: «Державний стандарт початкової освіти», «Державний стандарт базової середньої освіти», «Державний стандарт профільної середньої освіти».

3. Засади та принципи загальної середньої освіти, наприклад: *автономія, академічна доброчесність, доступність навчання, інклюзивність, концепція національно-патріотичного виховання та ін.*

Тематична група об'єднує терміни, що відображають фундаментальні нормативні, ціннісні та концептуальні положення, на яких ґрунтується загальна середня освіта. До цієї групи належать поняття, які позначають орієнтири, правила, вимоги освітнього процесу. Саме вони забезпечують цілісність, стабільність, гуманістичну спрямованість та якість сучасної освіти.

Після ухвалення Закону України «Про освіту» (2017) засади та принципи загальної середньої освіти зазнали суттєвих змін. Якщо раніше освіту здебільшого розглядали як процес засвоєння систематизованих знань і підпорядковувалася централізованим стандартам, то сучасна модель акцентує увагу на результатах навчання та формуванні ключових компетентностей здобувачів.

У зв'язку зі змінами з'явилися нові освітні поняття, наприклад: *виховання патріотизму, інклюзивність, людиноцентризм, публічно-приватне партнерство та ін.* Таким чином, освітній процес тепер ґрунтується на принципах автономії закладів освіти, індивідуалізації освітніх траєкторій, рівності доступу та інклюзії, партнерства з родиною й громадою, а також активного впровадження інноваційних та цифрових технологій.

Деякі терміни оновили свою семантику, наприклад, термін **автономія** отримав значно ширший зміст і почав застосовуватися не лише до закладів вищої освіти, як це було раніше, а й до закладів загальної середньої освіти. Раніше **автономія** розглядалася

як «самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу...» [8]. Сучасне законодавство поширює цей принцип і на заклади загальної середньої освіти, надаючи їм самостійність у формуванні навчальних планів, реалізації освітніх програм та організації навчального середовища, одночасно зберігаючи державні гарантії якості освіти. Таким чином, автономія стала однією з ключових засад на всіх рівнях освіти.

4. Освітній процес та його організація, наприклад: *освітній процес, навчальний предмет, оцінювання, компетентність, методи навчання, педагогічні технології* та ін.

Ця тематична група охоплює велику кількість понять, які пов'язані зі змістом, методами, формами та технологіями навчання. Вона є найбільш розгалуженою. У межах цієї тематичної групи виокремлюємо 6 підгруп термінів, які позначають:

- основні поняття освітнього процесу, наприклад: *освітнє середовище, індивідуальна освітня траєкторія, класне керівництво, навчальний предмет, освітня діяльність* та ін.;
- форми організації освітнього процесу, наприклад: *форма здобуття освіти, форма навчання, форма організації навчання* та ін.;
- методи та технології навчання, наприклад: *бесіда дидактична, дослідний метод навчання, технології дистанційного навчання, модульна технологія* та ін.
- ключові компетентності здобувачів освіти, наприклад: *комунікативна компетентність, міжпредметна компетентність, предметна мистецька компетентність, проектно-технологічна компетентність* та ін.;
- предметні галузі та змістові компоненти, наприклад: *літературний компонент, мовний компонент, літературознавча наскрізна змістова лінія, мовленнєва наскрізна змістова лінія, мовна наскрізна змістова лінія* та ін.;
- ресурсне забезпечення освітнього процесу, наприклад: *електронний підручник (посібник), навчальна література, хрестоматія* та ін.

Закон України «Про освіту» (2017) фіксує заміну терміна *навчально-виховний процес* на термін **освітній процес**, який трактується як «система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей» [10]. Раніше словосполучення *навчально-виховний* підкреслювало поєднання двох понять – навчання та виховання. У зв'язку з реформами однією з ключових засад сучасної освіти є єдність трьох понять – навчання, виховання та розвиток. Таким чином термін набуває ширшого значення і після 2017 року **освітній процес** охоплює не лише навчання та виховання, а й розвиток компетентностей, формування ключових та предметних результатів навчання, інтеграцію інноваційних підходів, цифрових технологій та індивідуалізацію освітніх траєкторій.

5. Учасники освітнього процесу, наприклад: *здобувач освіти, працівник закладу освіти, суб'єкт освітньої діяльності*, та ін.

Тематична група об'єднує назви суб'єктів освіти, тобто осіб, які беруть безпосередню чи опосередковану участь в організації, забезпеченні, здійсненні та контролі освітньої діяльності в закладах освіти.

У межах цієї тематичної групи виокремлюємо три підгрупи термінів на позначення:

- здобувачів освіти, наприклад: *вихованець (учень), обдаровані діти, особа з особливими освітніми потребами* та ін.;
- педагогічних працівників, наприклад: *учитель, асистент учителя, педагог-наставник, тьютор* та ін.;

• інших учасників освітнього процесу, наприклад: *батьки, законні представники учнів, супервізор* та ін.

Поява терміна **здобувач освіти** у законодавстві після реформ також відображає суттєві зміни в концепції української освіти. Раніше традиційно використовували терміни *учень, студент*, які підкреслювали роль особи як об'єкта навчання та були прив'язані до конкретного рівня освіти чи віку. Закон України «Про освіту» (2017) впровадив термін **здобувач освіти** як універсальне поняття, що охоплює всіх осіб, які здобувають освіту на будь-якому рівні. Цей термін підкреслює активну позицію особи в освітньому процесі, її роль як суб'єкта навчання та розвитку компетентностей.

У зв'язку з реформуванням освіти у законодавчих документах зафіксовано новий термін **особа з особливими освітніми потребами**, який трактується як «особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення права на освіту, сприяння розвитку особистості, поліпшення стану здоров'я та якості життя, підвищення рівня участі у житті громади» [9]. Поява нових понять пов'язана із сучасними засадами та принципами освітньої діяльності, зокрема забезпеченням рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками.

6. Заклади загальної середньої освіти та їхня структура, наприклад: *гімназія, заклад освіти, коледж, ліцей, освітній округ, структурний підрозділ закладу освіти, школа* та ін.

Ця тематична група охоплює терміни, що описують типи закладів, внутрішню організацію, статуси й компоненти закладів загальної середньої освіти.

Засади та принципи, на яких ґрунтується сучасна загальна середня освіта, призвели до оновлення семантики термінів, що позначають заклади освіти. Наприклад, термін **спеціальна школа**, який до періоду реформування трактували як «заклад загальної середньої освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку» [7], після ухвалення Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) набув нового значення «заклад загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами, зумовленими порушеннями інтелектуального розвитку, фізичними, психічними та/або сенсорними порушеннями, розладами поведінки» [10].

Сучасне формулювання не лише деталізує види порушень, а й зміщує акцент на освітні потреби здобувачів, охоплює ширший віковий діапазон (заміна 'дітей' на 'осіб'). Зміни в семантиці термінів свідчать про переорієнтацію сучасної освіти, яка ґрунтується на засадах інклюзивності, забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками.

Новий Закон України «Про освіту» (2017) фіксує кілька заміни термінів, зокрема, терміни *загальноосвітній навчальний заклад* замінено на **заклад загальної середньої освіти**, *навчальні заклади* на **заклади освіти**, *загальноосвітній навчальний заклад* на **заклад загальної середньої освіти**. Оновлені терміни відображають переорієнтацію системи освіти на сучасну, структурно впорядковану модель, у якій ключовим є не сам факт навчання, а системна організація освітнього процесу відповідно до рівнів освіти. Основним компонентом оновлених термінів є поняття **освіта**, додавання якого зумовлене прагненням уніфікувати та систематизувати класифікацію освітніх закладів, зафіксувати належність до певного рівня.

7. Управління та освітній менеджмент, наприклад: *адміністрація закладу освіти, громадське самоврядування у сфері освіти, керівник закладу освіти, управління* та ін.

Ця тематична група охоплює терміни, пов'язані з управлінською діяльністю,

адмініструванням, контролем якості. Терміни відображають систему організації, планування, координації та контролю освітньої діяльності на різних рівнях – від державного до шкільного.

Серед понять управління та освітнього менеджменту також спостерігаємо заміну, яка зафіксована в Законі України «Про освіту» (2017). Термін *засновники* (*власники*) замінено на *засновник* (*засновники*). Поняття *власник* вжито лише один раз, коли йдеться про особливості зовнішнього незалежного оцінювання, для проведення якого «*на безоплатній основі, у разі потреби, використовуються приміщення державних і комунальних закладів освіти, а за наявності відповідної згоди власника або керівника – приміщення приватних і корпоративних закладів освіти*» [10]. Відбувається розмежування понять, які до реформування ототожнювались у питаннях фінансово-господарської діяльності закладів загальної середньої освіти.

8. Забезпечення якості освіти та оцінювання результатів, наприклад: *акредитація освітніх установ, інституційний аудит, контроль знань, моніторинг якості освіти, сертифікація педагогічних працівників, якість освіти* та ін.

Ця тематична група охоплює терміни, які допомагають структурувати сучасну терміносистему у сфері моніторингових, контрольних та експертних процедур. Терміни цієї групи позначають поняття, які описують стандарти, механізми оцінювання результатів навчання, внутрішні та зовнішні системи забезпечення якості, індикатори якості освітньої діяльності відповідно до нормативних вимог.

Реформування освіти зумовило появу нових термінів, пов'язаних із сучасним підходом до забезпечення якості освіти. Закон України «Про освіту» (2017) фіксує нові поняття, наприклад, *громадська акредитація закладу загальної середньої освіти, інституційний аудит, моніторинг якості освітньої діяльності закладів освіти* та ін.

Новим поняттям сучасної освіти є *система забезпечення якості освіти*. Її поява зумовлена запровадженням у 2017 році нових законодавчих підходів, орієнтованих на європейські стандарти якості, прозорість і постійне удосконалення освітнього процесу. Нова система розглядає якість освіти як комплексний і безперервний процес, що передбачає чіткі процедури оцінювання, моніторинг, дотримання академічної доброчесності, професійний розвиток педагогів тощо.

Визначальними у формуванні системи термінів освіти є **гіперо-гіпонімічні відношення**. Вони зумовлюють ієрархічність внутрішньої структури терміносистеми загальної середньої освіти і проявляються на рівні тематичних груп.

Як зазначає М. Кочерган, «гіпонімія – це найбільш фундаментальні парадигматичні відношення, за допомогою яких структурують словниковий склад мови. На основі гіпонімії лексичні одиниці об'єднують у тематичні й лексико-семантичні групи і поля. Саме тому, що панівними в лексико-семантичній системі є родо-видові відношення, превалюючим типом опозицій тут є інклюзивні, тобто відношення слабкого (немаркованого) й сильного (ознакового, маркованого) члена. Це надає лексико-семантичній системі домінантно-підпорядкованої впорядкованості (послідовне включення слів нижчого рівня абстракції до вищого)» [3 : 269].

Гіперо-гіпонімічні групи утворюються з допомогою гіперонімів, що позначають узагальнене значення, та гіпонімів, що мають відносно вузьке значення та підпорядковуються цим гіперонімам.

Гіперо-гіпонімічні відношення можна простежити серед термінів усіх тематичних груп, наприклад: гіпероніму *освіта* підпорядковуються гіпоніми *освіта безоплатна*,

освіта безперервна, освіта варіативна, освіта гендерна, освіта дистанційна, освіта інклюзивна, освіта інноваційна, освіта інформальна та ін.; гіперонім **навчальний план** об'єднує гіпоніми *базовий навчальний план, індивідуальний навчальний план, робочий навчальний план, типовий навчальний план*; гіперонім **гуманізація** має гіпоніми *гуманізація виховання, гуманізація навчання, гуманізація освіти*; до гіпероніма **діяльність** є відповідні гіпоніми *викладацька діяльність, навчальна діяльність, освітня діяльність, педагогічна діяльність, дослідницька діяльність* та ін.; гіперонім **педагог** має відповідний гіпонім *педагог-наставник*; гіперонім **ліцей** вступає у системні зв'язки з гіпонімами *багатопрфільний ліцей, військовий ліцей, мистецький ліцей, науковий ліцей, однопрфільний ліцей, спортивний ліцей*; до гіпероніма **органи самоврядування** відповідними гіпонімами є *органи батьківського самоврядування, органи учнівського самоврядування, органи самоврядування працівників закладу освіти*; гіпероніму **моніторинг якості освіти** підпорядковані гіпоніми *внутрішній моніторинг якості освіти, зовнішній моніторинг якості освіти*.

Родо-видові відношення формують складну, багаторівневу структуру термінологічної системи, у якій кожен елемент може виконувати різні функції залежно від ступеня конкретизації значення. Термін може одночасно бути гіпонімом щодо ширшого поняття й гіперонімом стосовно більш вузького. Наприклад, гіперонім **діяльність** має гіпоніми: *викладацька діяльність, навчальна діяльність, освітня діяльність, педагогічна діяльність, дослідницька діяльність*. Водночас гіпонім **педагогічна діяльність** є гіперонімом для термінів: *педагогічна виховна діяльність, педагогічна методична діяльність, педагогічна навчальна діяльність, педагогічна організаційна діяльність*. Таким чином утворюються ступені конкретизації, які дають змогу систематизувати освітні поняття за різними ознаками.

Ієрархію термінів гіперо-гіпонімної групи **діяльність** ілюструє діаграма, на якій зображено два ступені конкретизації та простежується послідовне підпорядкування, включення і співвідпорядкування термінів:

Ключову роль у забезпеченні сталої терміносистеми відіграє **уніфікованість дефініцій**, оскільки саме узгоджені, стандартизовані тлумачення термінів гарантують їхнє однозначне розуміння всіма учасниками освітнього процесу. Уніфікованість запобігає появі суперечливих трактувань, створює підґрунтя для послідовного застосування термінів у законодавчих актах, професійних стандартах, наукових дослідженнях, навчально-методичних матеріалах, підручниках тощо.

Зміст термінів освіти розкривають численні лексикографічні праці, джерельною базою для яких служать законодавчі та нормативно-правові документи. Саме вони регламентують функціонування освітньої системи, визначають її структуру, цілі, принципи та механізми реалізації державної освітньої політики. Ці документи подають офіційне тлумачення ключових понять, уніфікуючи термінологічний апарат та забезпечуючи його узгодженість на державному рівні. Визначення змісту понять освіти, які містяться в цих виданнях, укладачі словників кладуть в основу дефініції терміноодиниць, покликаючись на відповідний закон, постанову тощо, наприклад: «**Типова освітня програма** – документ, що містить комплекс освітніх компонентів, які забезпечують досягнення учнями результатів навчання, визначених державним стандартом (стандартом спеціалізованої освіти) для відповідного рівня повної загальної середньої освіти, що затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки (для закладів спеціалізованої освіти - центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать відповідні заклади спеціалізованої освіти)» [10; 6 : 48; 17 : 43].

Таким чином, нормативно-правова база стає основним чинником стандартизації та визначником актуальності словникових дефініцій термінів освіти, а лексикографічні видання – способом поширення, пояснення та систематизації цих офіційно закріплених понять.

Висновки. Отже, системність відіграє ключову роль у формуванні цілісної терміносистеми освіти. Саме системна організація надає терміносистемі структурованості, ієрархічності та семантичної узгодженості між поняттями освітньої сфери. Виділення тематичних груп та підгруп термінів дає змогу логічно впорядкувати поняттєво-термінологічний апарат, відобразити системність освітньої галузі, забезпечити основу для лексикографічного та структурно-семантичного аналізу.

Гіперо-гіпонімні відношення є визначальними у формуванні системи сучасних термінів загальної середньої освіти. Вони зумовлюють ієрархічність внутрішньої структури терміносистеми загальної середньої освіти, забезпечують системність, структурованість, логічну впорядкованість термінів і проявляються на рівні всіх тематичних груп.

Усталеності терміносистеми сприяє уніфікованість дефініцій термінів освітньої галузі, яку регламентують законодавчі та нормативно-правові документи і закріплюють численні словники термінів освіти.

Список використаної літератури

1. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи терміотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : КМ Academia, 2000. 216 с.
2. Кочан І. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. 519 с.
3. Кочерган М. Загальне мовознавство. 3-тє вид. Київ : Академія, 2010. 464 с.
4. Ментинська І. Структура термінного поля української комп'ютерної терміносистеми. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2021. №3. С. 39–43.
5. Національний освітньо-науковий глосарій / редкол.: В. Г. Кремень (відп. ред.). Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 524 с.
6. Нова українська школа: словник термінів і понять / уклад. О. А. Бабакіна, І. М. Толмачова. Харків : КЗ «ХГПА», 2022. 70 с.
7. Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 № 651-XIV. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text> (дата звернення: 12.11.2025).
8. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-XII>.

rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text (дата звернення: 12.11.2025).

9. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 31.10.2025. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

10. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. Дата оновлення: 31.10.2025. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

11. Симоненко Л. Українська термінографія: стан і перспективи. *Мовознавство*. Київ, 2014. № 4. С. 28–35.

12. Симоненко Л. Формування української біологічної термінології. Київ : Наук. думка, 1991. 151 с.

13. Словник-довідник лексики сфери освіти: національно-європейська ідентичність : навч. посіб. / за заг. ред. І. М. Серебрянської. Суми : СДУ, 2018. 341 с.

14. Словник новітніх освітянських термінів і понять : довід. вид. / уклад. І. І. Козинець, Ю. О. Шабанова. Дніпро : НТУ “ДП”, 2021. 69 с.

15. Словник термінів і понять сучасної освіти / за заг. ред. Л. М. Михайлової ; уклад. Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна. Сєверодонецьк, 2020. 194 с.

16. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1973. 438 с.

17. Тлумачний словник освітянський термінів / уклад. Т. В. Трісунова. ДУ “НМЦ вищої та фахової передвищої освіти”, 2022. 50 с.

18. Томіленко Л. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.

References

1. Diakov A. S., Kyiak T. P., Kudelko Z. B. *Osnovy terminotvorennia: semantichni ta sotsiolinhvistychni aspekty*. Kyiv : KM Academia, 2000. 216 s.

2. Kochan I. *Dynamika i kodyfikatsiia terminiv z mizhnarodnymy komponentamy u suchasni ukrainskii movi*. Lviv : Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2004. 519 s.

3. Kocherhan M. *Zahalne movoznavstvo*. 3-tie vyd. Kyiv : Akademiia, 2010. 464 s.

4. Mentynska I. *Struktura terminnoho polia ukrainskoi kompiuternoї terminosystemy. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho*. 2021, №3. S. 39–43.

5. *Natsionalnyi osvithno-naukovyi hlosarii / redkol.: V. H. Kremen (vidp. red.)*. Kyiv : TOV “KONVI PRINT”, 2018. 524 s.

6. *Nova ukrainska shkola: slovnyk terminiv i poniat / uklad. O. A. Babakina, I. M. Tolmachova*. Kharkiv : KZ “KhHPA”, 2022. 70 s.

7. Про загалну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 № 651-XIV. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

8. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

9. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 31.10.2025. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

10. Про повну загалну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. Дата оновлення: 31.10.2025. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

11. Symonenko L. *Ukrainska terminohrafiia: stan i perspektyvy*. *Movoznavstvo*. Kyiv, 2014. № 4. S. 28–35.

12. Symonenko L. *Formuvannia ukrainskoi biolohichnoi terminolohii*. Kyiv : Nauk. dumka, 1991. 151 s.

13. *Slovnyk-dovidnyk leksyky sfery osvity: natsionalnoevropeiska identychnist : navch. posib. / za zah. red. I. M. Serebrianskoi*. Sumy : SDU, 2018. 341 s.

14. Slovnyk novitnikh osvitiatskykh terminiv i poniat : dovid. vyd. / uklad. I. I. Kozynets, Yu. O. Shabanova. Dnipro : NTU “DP”, 2021. 69 s.

15. Slovnyk terminiv i poniat suchasnoi osvity / za zah. red. L. M. Mykhailovoi ; uklad. L. M. Mykhailova, O. V. Pahava, O. V. Pronina. Sievierodonetsk, 2020. 194 s.

16. Suchasna ukrainska literaturna mova. Leksyka i frazeolohiia / za zah. red. I. K. Bilodida. Kyiv : Nauk. dumka, 1973. 438 s.

17. Tlumachnyi slovnyk osvitiatskyi terminiv / uklad. T. V. Trisunova. DU “NMTs vyshchoi ta fakhovoi peredvyshchoi osvity”, 2022. 50 s.

18. Tomilenko L. Terminolohichna leksyka v suchasni tлумachnii leksykohrafii ukrainskoi literaturnoi movy. Ivano-Frankivsk : Foliant, 2015. 160 c.

SYSTEMATIC ORGANIZATION OF UKRAINIAN MODERN TERMS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION

Marta Tabaka

*Ivan Franko National University of Lviv
Department of Ukrainian Applied Linguistic
1 Universitetska Str., room 233, 79001, Lviv, Ukraine
phone: 097 032 38 02
e-mail: tabakamarta26@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0000-1496-6576>*

The features of the systematic organization of general secondary education terms are studied. The concept of systematicity of educational terminology is specified. The role of systematicity as a key condition for the formation of a holistic terminological system of education is determined. Thematic groups are analyzed as one of the indicators of the systematicity of terms. Eight thematic groups of modern general secondary education terms are identified, which reflect the internal structure of the terminological system. Changes in the system of modern general secondary education terms in the context of educational reforms in Ukraine and European integration are characterized.

Examples of dictionary entries containing definitions of current general secondary education terms and definitions of concepts fixed in legislative and regulatory documents are given. New general secondary education terms and updating the meaning of many established terminological units are described.

Hyper-hyponymic relations are analyzed as determining in the formation of the system of modern general secondary education terms. Examples of hyperonyms and corresponding hyponyms in each isolated thematic group are given. The hierarchical nature of the system of terms of general secondary education is noted.

The importance of the unification of definitions of terms in order to ensure the stability of the term system is substantiated. Legislative and regulatory documents are considered as the source base of most dictionaries of education terms and the main factor in the standardization of modern terms of general secondary education and a determinant of the relevance of dictionary definitions of education terms. Lexicographic publications are considered as a way of disseminating, explaining and systematizing officially established concepts of general secondary education.

Key words: general secondary education, educational reforms, modern terminology of the sphere of education, systematic organization of education terms, systematicity of educational terminology, dictionaries of education terms, thematic groups of terms of general secondary education, hyper-hyponymic relations, hierarchy of the system of education terms, unification of definitions of education terms.

*Стаття надійшла до редакції 29.01.2026
доопрацьована 03.02.2026
прийнята до друку 07.02.2026*